

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΙΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Κ. ΚΑΛΩΤΗΤΗΣ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΠΙΔΕΙΞΕΤΕ
ΙΟΥΝΙΟΥ 1954

ΝΙΚΟΥ Α. ΒΕΗ (BEES)

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΑΡΙΚΑ*

[ΘΥΜΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΕΜΑΤΑ]

ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΤΗΣ «ΑΓΝΗΣ» ΣΤΟ ΜΑΡΙΝΟ ΣΙΓΟΥΡΟ

«Υστερις από Τά δύο Ἀδέρφια, ὅπου θά περνοῦνε μπροστά μας τουλάχιστο καμιά πενηνταριά πρόσωπα καί πού τά ἱστορικά τους βαστοῦνε, θαρρῶ, καμιά ὄγδονταριά χρόνια, θέλησα νά πάρω τήν ἀνάσα μου. Συλλογίστηκα νά γράψω ἕνα μικρό μυθιστορηματάκι, ἀπλό, συγκινητικό, ἐφκολοδιάβαστο, μέ δύο κύρια πρόσωπα, ἕνα ἢ δύο ἐπεισοδιακά καί πού ἡ πλοκή του, ἂν ἔχει πλοκή, νά μὴν ξετυλίγεται σέ διάστημα καιροῦ μακρῆτερο ἀπό ἕνα, ἐνάμιση χρόνο.

Δέν ὑποψιαζόμουνε τή δυσκολία. Κάλια νά κάμη κανεῖς δύο φορές Τά δύο Ἀδέρφια. Δούλεψα φοβερά — καί δέν κατάφερα ἐκεῖνο πού ἤθελα. Γιά τοῦτο κιόλας σοῦ τάφιερώνω ἐσένα, πού τὸ μάτι σου τὸ φίνο θά ξεδιακρίνη τὰ ψεγάδια τοῦ βιβλίου μου ἀπό τήν πρώτη του ματιά. Τοῦ λόγου σου, πού εἶσαι Ρωμιός, βαστᾶς κι ἀπό προγονοὺς βενετσιάνους. Τοὺς φαντάζουμαι γιὰ τὴν θά εἶτανε ἀπό κείνους πού ἀλάκαιρη μιὰ χρονιά, φτιάνανε κανένα συννέτο καί κατασκεβάζανε, μέ τάριστο-

κρατικά τους τὰ χεράκια, ἕνα μπουκαλάκι μυρουδιά. Μὰ τί μυρουδιά, φίλε μου, καί τί σονέττο! Ἐσὺ θά ξέρης.

Προγόνους βενετσιάνους ἔχω φαίνεται καί γώ. Οἱ δικοί μου περάσανε μάλιστα κι ἀπό τήν Πάρο². Μὰ τὸ σονέττο καί τὴ μυρουδιά πού μᾶς χαρίζεις κάθε χρόνο, ἐγώ, ψυχίτσα μου δέν τὰ καταφέρνω σέ ὄλη μου τὴ ζωὴ.

Τρίτη, 7 τοῦ Σποριά, 1911.

Ὁ πίστός σου
Ψ[υχάρης] ¹ »

Ὁ Μαρῖνος Σιγοῦρος δημοσίεψε ἰταλικά κριτικὴ, στίς «*Chroniche della Civiltà Ellenolatina*» περιοδικό, πού διεύθυνε ὁ φουμισμένος Ἀνατολιστὴς Angelo De Gubernatis, γιά τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ψυχάρη: «*Ζωὴ κι' ἀγάπη στή Μοναξιά*». Ὁ Ψυχάρης ἀναφέρει μέ ἱκανοποίηση ἀπὸ τίς διάφορες ξενόγλωσσες κριτικὲς, πού ἔγιναν γιά τὸ βιβλίο του αὐτό, δύο: τοῦ Ραοβο Emilio Ravolini καί τοῦ Μαρίνου Σιγοῦρου («*Ρόδα καί Μῆλα*»).

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ Ο ΛΕΟΠΑΡΔΗΣ Ο ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ ΚΑΙ Η ΠΕΙΣΙΘΑΝΑΤΗ ΚΟΡΗ

«...Τὴν πεισιθάνατη ἐπίδραση — γράφει ὁ Μαρίνος Σιγοῦρος — τὴν εἶχαν διάφορα λογοτεχνικά ἔργα. Ξέρουμε ὅτι ὁ Βέρθερος καί ὁ Ἰάκωβος Ὅτις ἔσυραν στήν αὐτοκτονία κάποιους ἀπελπισμένους ἀναγνώστες των. Δέν ἤξερα ἂν εἶχε παρόμοιαν ἐπίδραση ἢ ἀπαισιόδοξη ποίηση καί ἡ στυγνὴ φιλοσοφία τοῦ Λεοπάρδη ὅταν αὐτὲς τίς ἡμέρες σέ μιὰν Ἀθηναϊκὴ βιβλιοθήκη βρῆκα τὰ *Canli* καί τίς *Opereite Morali*, δεμένα μαζί σ' ἕνα τόμο. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀνῆκε ἀνῆκε στήν εὐγενικὴ κόρη κάποιου Ἐπτανησίου ποιητῆ, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ ψευδώνυμό της, πού ἔχει σημειώσει στὸ μέσα ἐξώφυλλο, τὸ ἀγαπημένο της πρόσωπο πού ἐδέχτηκε τὸ βιβλίο σὰν συμβολικὸ δῶρο ὅταν ἔφευγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἀφίγοντας τὴν ἐκλεκτὴ του, ἡ ὁποία

λίγο καιρὸ ἀργότερα αὐτοκτόνησε ἀπογοητευμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ.

Ἡ ἐκλεκτὴ ἐκείνη κόρη εἶχε διδάσκαλο τῆς ἀπελπισίας της τὸ Λεοπάρδη. Ἡ πληγωμένη κ' ἀίσθαντικὴ καρδιά της ἄκουσε τὴ μελωδικὴ συμβουλή του:

Nostra vita è che vali Isolo a spregiala
Beata allor che nè perigli avvobata
Se stessa oblia, nè delle putri e lente
ore il danbo misura e il illuto ascolta

Ὁ πόνος της ἀντανακλοῦσε στὰ πικρόχολα τοῦ ποιητῆ

Arcano è tutto,
fur che li nostro dolor. Negletta Protte
nacemmo al pianto...

1. «Τὸ Ἀφιερωτικὸ» τυπώθηκε καί στή δεύτερη ἐκδοσὴ τῆς «Ἀγνῆς» πού ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸ Ὄικο Ἐλευθερουδάκης Α.Ε. Ἀθήνα.
2. Βλ. σελ. 3.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καί τέλος.

Και ακόμη:

Ahi come mal mi govenasti, amore !
perchè seco dovea sì dolce affeto
recar tanto desio, tanto dol re ?

Ένας έρωτας άπραγματοποίητος και ξ-
νας σκληρός χωρισμός είχαν πληγώσει τη
ρωμαντική ψυχή της εύγενικής κόρης που
έβρισκε μιá θλιβερή ανταπόκριση στην ά-
παισιόδοξη σκεψη του Λεοπάρδη:

Questa mia vita dolorosa e nuda
volentier con la morte avrei cangiata.

Και όταν στη θλιμένη καρδιά της έκαρ-
ποφόρησε ό σπόρος της άπελπισίας, ή πει-
σιθάνυτη παρθένα θα έψιθύρισε τά λόγια
του ποιητή σαν άποχαιρετισμό στη ζωή:

...Duo cose nelle ha il mondo
Amore e Morte.

Κάθε ψυχή που έμέθυσε από τά πικρό-
χαρα φίλτρα της έλεγείας αυτής του Λεο-
πάρδη τίποτα πιά δέν μπορεί νά τήν πα-
ρηγορήσει από τόν Έρωτα και τó Θάνα-
το. Στις άρμονικές αυτές στραφές ή άπελ-
πισία στολίζεται με τά ωραιότερα πνευ-
ματικά άνθη. Ό Έρωτας και ό Θάνατος
με άδελφικά χέρια χαρίζουν τήν εύτυχία
και τή λήθη.

Δυό ποιητάδες έτραγούδησαν τó θάνα-
το της εύγενικής κόρης:

«Αν είμαι Χάρος χαλαστής είμαι και Χάρος πλάστης
γάμος είναι τó ξόδι σου κ' έσύ δέν έστοχάστης
νά γίνης νύφη όμορφονιά κι' όμορφοστολισμένη,
στη μαύρη γή που τόν άνθό τρυγάει και τόν μαραίνει.
(Μ. Μαλακάσης)

«Τό Έλληνικόν πνεύμα και ό Λεοπάρ-
δης» είναι καλογραμμένη μελέτη του άγα-
πητού μου Μαρίνου Σιγούρου (δημοσιεύ-
τηκε για πρώτη φορά σ' «Τό Νέον Κράτος»
1937, κι' έπειτα ξανατυπώθηκε σέ ξεχωρι-
στό άνάτυπο, Άριθ. 1 και 2 του ίδιου Χρό-
νου, σελ. 32).

Η εύγενική κόρη «που από έρωτα ά-
πραγματοποίητο και όκληρό χωρισμό, αύ-
τοκτόνησε», είναι ή κόρη του ποιητή Άλεξ.
Βαλαωρίτη. Είχε αγαπήσει τó Γιάννη Ψυ-
χάρη.

Έσείς παλιά βαριά μελιόνια άδάμαστα,
ώ καριοφίλια άγύριστα, γυρίστε
βροντόφωνα της κόρης του Άστραπόγιαννου
τόν άξύπνητον ύπνο λιβανίστε.
(Κωστής Παλαμάς)

Ο ΣΠΑΝΕΑΣ

Η διδασκαλία παραινети-
κή κυροϋ Άλεξίου Κομνηνού
του λεγομένου Σπανέα, είναι
άπό τίς πρώτες μεσαιωνικές και νεοελλη-
νικές μελέτες του Ψυχάρη. Τυπώθηκε με

τόν τίτλο «Le poème a Spanéas» στα «Mé-
langes Renier Paris 1886, σελ. 261-283» = Bi-
bliothèque de l'école des hautes études 73
Pasciale Paris, Paris 1887 s. 261 283, πρβλ.
και Esseis de gram. hist. néo-grecque tom. 1
(1886) 22, 227 s. Έπειτα από τόν Ψυχάρη
ό Γερμανο-Άμερικανός καθηγητής John
Schmitt (ό αντίπαλος του Ψυχάρη) έγραψε
μιá καλή μελέτη για τó Σπανέα (Byzanti-
nische Zeitschrift, τόμ. Α', 1892, σελ. 316-332)
ξέτασε ποιός τάχατες είναι ό Σπανέας
και πότε θα έζησε. Ό λεγόμενος συγγρα-
φέας κι' άλλα πολλά σχετικά ζητήματα
άγγιξε με μερικές έπιτυχίες.

Σύγκαιρα με τόν Ψυχάρη ό καθηγητής
B. Keil δημοσίεψε λαμπρές παρατηρήσεις
του σχετικές με τó πνεύμα του Σπανέα
και του «Πρός Δημόνικον λόγου του Ψευ-
δοϊσοκράτους». Άπό τότε, που ό Ψυχάρη
καταπιάστηκε με τó πήμα του Σπα-
νέα ως σήμερα, πολλές παραλλαγές έλλη-
νικές βρεθήκανε και τυπωθήκανε, ακόμη
και πεζά σλαβικά κείμενα ήρθανε στό φώς
της έπιστήμης¹.

Ό Ψυχάρης έλεγε, πώς θα ξαναγυρίση
πάλι στό Σπανέα. Δέν ξέρω, ξαναγύρισε;
Όστόσο ό Δάσκαλος νέος και δυνατός
καταπιάστηκε με θέμα, που έχει μεγάλη
άξια για τήν Ιστορία της Βυζαντινής γλώσ-
σας και του τοτινού πολιτισμού.

ΤΟ "ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ," ΚΙ' Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

Μιá από τίς πιό παλιές έπιστημονικές
έργασίες του Γιάννη Ψυχάρη είναι για
«Τό Δημοτικό Τραγούδι του Νεκρού Άδερ-
φού»: «La Ballade de Léonore en Grèce»
(Extr. de la Revue de l'Histoire des Religions)
Παρίσι 1884 σελ. 40 «Τό Τραγούδι του Νε-
κρού Άδερφού» είναι λαογραφικό θέμα
πολύ γνωστό σέ μās τούς Έλληνες και
στούς άλλους Βαλκάνιους (Σέρβους, Βουλ-
γάρους, Άρβανίτες, Ρουμάνους, Κουτσο-
βλάχους) κι' άλλους Εύρωπαϊκούς και Μι-
κραϊτικούς Λαούς. Η σχετική έρευνα για
τó λεγόμενο τραγούδι είναι πολύχρονη
και πολύ βέβηλη. Ό Γιάννης Ψυχάρης στη
μελέτη του «La Ballade de Léonore en Grèce»
άκολούθησε γνώμες και συμπεράσματα
του W. Wolner, έτοϋτος εξέτασε τó Έλλη-
νικό και τó Σερβικό Τραγούδι του Νεκρού
άδερφού και τά συμπεράσματά του ώρισε
ώς έξης:

Τό Σερβικό Τραγούδι γεννήθηκε άνε-
ξάρτητα από τó Έλληνικό, και τά δυό
τραγούδια, που πήρανε τó καθένα τους ξε-
χωριστό δρόμο, μπορεί νά γεννηθήκανε ά-
πό τó ίδιο άρχέτυπο. Ότι τοϋτο τó άρχέ-
τυπο είναι Σλαβοσερβικό, κι' άπ' αυτό πή-
γασε τó Έλληνικό, είναι μιá εικάσια, που

1. Γεωρ. Χαριτάκη - Σπ. Λάμ-
προϋ, «Νέος Έλληνομνήμων», τόμ. ΙΔ'.

τὴν ἔγραψε ὁ W. Wolner μὲ σχετικὴ ἐπιφύλαξη¹.

Ὁ Γιάννης Ψυχάρης περισσότερο ἀπὸ τὸν W. Wolner ὑποστήριξε τὴ γνώμη, πὼς τάχατες ἡ καταγωγὴ τοῦ Τραγουδιοῦ τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ εἶναι σλαβική. Ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισίου νόμιζε πὼς τὸ ἀρχικὸ τοῦ λεγόμενου τραγουδιοῦ εἶναι τὸ σέρβικο. ἀπὸ δαῦτο βγήκε τὸ βουλγάρικο, ἔπειτα τὸ Ἀρβανίτικο. καὶ τελευταῖον τὸ Ρωμαιο-Ἰταλικόν. Ὁ μακαρίτης Νικ. Γ. Πολίτης, ὁ καθηγητὴς μου, σύντριψε τούτες τὶς θεωρίες τοῦ Δάσκαλου τοῦ Παρισίου². Χαρακτηριστικὸ εἶναι, ὅτι τὰ πορίσματα τοῦ μακαρίτη τοῦ Νικολ. Γ. Πολίτη, τοῦ καθηγητῆ μου, δυναμώσανε ἀπὸ τὶς ἐπιστημονικὰς δουλειὰς τοῦ Βούλγαρου ἐπιστήμονα Ivan Schismanov. Ἐτούτος εἶχε μαζέψει 60 βουλγάρικες παραλλαγές, ἤξερε κείνες, ποὺ εἶχε τυπώσει ὁ Νικ. Γ. Πολίτης, ἤξερε ἀκόμη δύο Σέρβικες καὶ μερι-

κὲς Ρουμάνικες παραλλαγές καὶ οὖλη τὴν προτέρικη βιβλιογραφία γιὰ τὸ «Τραγούδι τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ». Ἐτσι, ἔχοντας πλούσιο ὕλικόν, ὁ καλοπλάστης Βούλγαρος ἔφτασε σὲ σωστὰ συμπεράσματα: 1) Τὸ ἀρχέτυπον τοῦ λεγόμενου τραγουδιοῦ εἶναι Ἑλληνικόν, ἀπὸ ἐμᾶς, τοὺς Ἑλληνας, τὸ πήρανε οἱ Βούλγαροι. 2) Ἀπὸ τὸ Βουλγάρικόν τραγούδι πάρθηκε τὸ Σέρβικόν, τοῦτο δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ μιὰ παραλλαγὴ τοῦ Βουλγάρικου τραγουδιοῦ γιὰ τὸ Νεκρὸ Ἀδερφί. Πρβλ. J. Schischmanov, Lenorenstoff in der Bulgarischen Volksproesie Trasburg 1894. Γιάννης Βλαχογιάννης, «Τὸ Τραγούδι τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ», στὴ «Νέα Ἑστία», τόμ. ΛΕ (1944) 1271-1279. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, «Τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ Ἀσματος τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΙΑ' τόμ. τοῦ Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, σελ. 208.

ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΨΥΧΑΡΗ, ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Γιὰ τούτα τὰ ζητήματα ἔγραψε ἀτὸς τοῦ ὁ Μακαρίτης: «Οἱ Ψυχάρηδες (τὰ Γενεαλογικὰ μου)—Ἀφιερώνεται τοῦ Δήμητρου Πετροκόκκινου). Τυπωθήκανε τὰ γενεαλογικὰ τῶν Ψυχάρηδων πρῶτα στὸ πολύτιμον βιβλίον «Γεωργίου Ι. Ζολώτα Ἱστορία τῆς Χίου». Συνταχθεῖσα ἐπιμελεῖα τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Αἰμιλίας Κ. Σάρου. Τόμ. Γ', μέρος Β', Ἀθήνα 1928, σελ. . Ἐπειτα κυκλοφορήσανε οἱ «Ψυχάρηδες» καὶ σὲ ξεχωριστὰ φυλλάδια³.

Καὶ σ' ὄλο τὸ συγγραφικόν του ἔργο εἶναι αὐτοζωγραφισμένος ὁ Ψυχάρης.

Προτύτερα βιογραφήθηκε ὁ Γιάννης Ψυχάρης σύντομα στὴ Chrestomachie grecque moderne τοῦ E. Legrand καὶ H. Pernot, Παρίσι 1899 σελ. XXIII-XXIV (βρίσκεται καὶ στὰ Ρόδα καὶ Μήλα, τόμ. Β' σελ. 246-247).

Ἐπειτα ἀπὸ τὴ θανὴ τοῦ Μακαρίτη (1929, μῆνα Σεπτ., ἡμέρα 30) ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἐλευθερουδάκης Α. Ε.» ἀνατύπωσε «τοῦ Γιάννη Ψυχάρη» τὴν «Ἀγνὴ» μὲ «βιογραφικὸν καὶ κριτικὸν σημεῖωμα τοῦ Δ. Γλυνοῦ». (Γράφηκε τὸ λεγόμενον σημεῖωμα μῆνα Μάρτη τοῦ 1930).

Ἀπ' ὄλους τοὺς μητρικοὺς του προγόνους του θάπρεπε νάναι ὁ Ψυχάρης περήφανος γιὰ τὸν Ἀλέξαντρο Βασι-

λείου, ποὺ γεννήθηκε στ' Ἀργυρόκαστρο τῆς Ἡπείρου¹, στὰ 1760 (ἀπάνω-κάτω), καὶ πέθανε γενικὸς πρόξενος τῆς Μεγάλης Πόρτας στὸ Τριέστι 13 (1) τοῦ Γενάρη 1818. Ἡ κοκόννα Φρόσω—ἡ Βιάζη—Μάβρο² ἦτανε γιὰ γιὰ τοῦ Γιάννη Ψυχάρη. «Καὶ ἡ μάνα μου—Γράφει ὁ Δάσκαλος—εἶχε ὄνομα Φροσύνη, ὅπως ἡ μάνα τῆς ποὺ εἶται βαφτήστηκε ξαιτίας τῆς ξακουστῆς κερά Φροσύνης τοῦ Γιάννου. Ἡ μάνα μου κόρη τοῦ Μπαζή-Μάβρου τοῦ Σιδὸρ Σπυράκη, ποὺ ἀφτὸς καταγότανε ἀπὸ τὴν Πάρο, ἀπὸ τὴν Παροικιά τῆς Πάρος, πάει νὰ πεῖ ἀπὸ βενετσιάνικον σοῖ καὶ τὸνομά του τὸ σωστό, Σπ. ντὲ (ὄχι δὲ) Βιάζη, μιᾶς μικρῆς βενετσιάνικης Ἀριστοκρατίας. Ἡ γιὰ γιὰ μου πάλε εἶχε πατέρα τὸν Μιχάλη τὸν Μπαζίλη—μὲ μὲ παρακαλῶ, κι' ὄχι Βασιλείου ποὺ εἶναι καθαραβουσιάνικης φαντασίας, ἐπειδὴ κατεβήκανε ἀπὸ τὴν Ἰταλία οἱ Μπαζίληδες στὴν Ἡπειρο. Γεννημένος ὁ προπάππος μου στὸ Ἀργυρόκαστρο. Σεβαστοπούλινα ἡ γυναῖκα του, ἀπὸ τοὺς βέρους Σεβαστοπούλινους τοῦ Φαναριοῦ. Μὰ ἡ γιὰ γιὰ μου ἔλεγε πάντα μὲ κάποιον καμάρη: «Ἐγὼ εἶμαι Ἀρβανίτισσα! Νὰ αἵματα καὶ ἀνακατέματα μιὰ φορά!»³. Στὸ τελευταῖον ταξίδι τοῦ Γιάννη Ψυχάρη στὴν Ἀθήνα, στὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ἀγγλίας τὸν ἄκουσα νὰ φω-

1. Der Lenorenstoff in der slavischen Volksproesie, στὸ «Archiv für slavische Philologie», τόμ. (1882) σελ. 239-269.

2. Νικολ. Γ. Πολίτη, «Τὸ δημοτικὸν ἄσμα περὶ τοῦ Νεκροῦ Ἀδερφοῦ», στὸ «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος», τόμ. Β' (1885) σελ. 195 κ.έ.

3. Τὶς παραπομπές μου κάνω στὸ βιβλίον τοῦ Γ. Ζολώτα καὶ τῆς κόρης του, τῆς κ. Αἰμ. Σάρου.

1. Στὰ 1940-1941, ὄντας τομεάρχης τῆς Πνευματικῆς Ἐπιστράτευσης στὴ Βόρ. Ἡπειρο, ἔκαμα στ' Ἀργυρόκαστρο μνημόσυνο τοῦ Ἀλέξαντρου Βασιλείου, λειτουργὸς τοῦ στάθηκε ὁ Παπαγιάννης Τεμπλενιώτης.

2. Γράφει ὁ Γιάννης Ψυχάρης: «Δηλαδή Βιάζη—ἀπὸ τὸ Βιζύιον—καὶ τὸ γράφανε γαλλικὰ Βιάζε Μάβρο», βλ. «Ψυχάρηδες» σελ. 831.

3. «Οἱ Ψυχάρηδες» σελ. 831-832, 865 κ.έ.

νάζη: Είμαι κ' ἐγώ Ἀρβανίτης. Τί θαρρεῖς; δὲν εἶναι μόνον ὁ Πάλλης;¹

Ἡ μεγαλύτερη κόρη τοῦ προπάππου τοῦ Γιάννη Ψυχάρη εἶτανε ἡ «κοκόννα Ἐλέγκο» ποὺ πῆρε τὸ Γιώργο Μελά (αὐτὸς εἶναι ὁ μητρικὸς πάππος τοῦ Δημ. Βικέλα ποὺ ἀνίψια εἶχε καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ καλοὺς καὶ τὰ δυὸ ἀδέρφια Ἀριστίδη καὶ Δημήτρη Μπαλάνους καὶ τὴ θεία μου, κυρία Σμαράγδα Πετρόπλο, γιοῦ τοῦ πάππου μου Δημήτρη Πετρόπλου [Καμπουράκη] βλ. παραπάνω σελ. 798-9. Τὴ σεβαστὴ μητέρα τοῦ Δημ. Βικέλα γνώρισα κ' ἐγὼ καὶ πολλὰς φορές τῆς φίλησα τὸ χέρι².

Ἀπὸ τοὺς θεῖους τοῦ Γιάννη Ψυχάρη, τοῦ καθηγητῆ, γνώρισα τὸ Στέφανο, τὸ τελευταῖο γιὸ τοῦ Μισέ Γιάννη Ψυχάρη. Αὐτὸς ὁ Στέφανος, στὰ 1903 πάνω-κάτω, στὴν Ἀθήνα, σύχναζε στὸ καφενεῖο «Ὁ σοφὸς Κοραῆς» (γωνία Ἰπποκράτους-Ναβαρίνου). Τότες ὁ Στέφανος ἦτανε τυφλὸς, κακομοίρης καὶ φωνακλᾶς. Ἐβριζε κάθε τόσο τὸν ἀνεψιὸ τοῦ καὶ τίς γλωσσικὲς του γνώμες πέθανε ἀπὸ κακὲς ἀρρώστειες³.

Γιὰ τὸν Ἀλέξαντρο Βασιλείου (Basile) τὸ φίλο τοῦ Κοραῆ, καὶ τὸν ἀδερφὸ τοῦ Μιχάλη βλ. τὸ βιβλίο τοῦ Διον. Θερμανοῦ, «Ἀδαμάντιος Κοραῆς», τόμ. Α' Τρεγέστη 1889, σελ. 380 κ. ἐ. Καὶ ὅσα ἀτὸς μου ἔγραψα, στὸ μικρὸ μου βιβλιαράκι: «Συμβολὴ εἰς τὰ σχολικὰ πράγματα τῆς Σμύρνης», Ἀνατύπωσις ἐκ ὑοῦ περιοδικοῦ «Μικρασιατικὰ Χρονικά, ἔτος Α' Τόμ. Α' [1938], σελ. 193-237.

Ὁ Ἀλέξαντρος Βασιλείου (Basile) ἀνακατεύτηκε καὶ στὸ μεγάλο κίνημα τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ-Φεραίου.

«Λυποῦμαι—γράφει ὁ Γιάννης Ψυχάρης—ποὺ ποτές μου δὲν εἶδα τὴ γιαγιά μου τὴν Ψυχάαινα, τὴν κοκόννα Μπατοῦκα! Νά σου μιὰ φορά ὄνομα πέρα γιὰ πέρα χιώτικο. Τὸ καμαρώνω. Εἶτανε βέρα Χιώτισσα τοῦ λόγου της. Ὅταν εἶμουνε στὴ Χιὸ τώρα τελερταῖα, στὰ 1925, ρώτησα ποῖο τὸ γένος της καὶ δὲν κατῶρθωσα νὰ τὸ μάθω. Μὰ ἐνιωθα μέσα μου κάτι τὸ παράξενο. Μοῦ φαινότανε πὼς τόντις πατοῦσα χῶμα προγονικὸ, ποὺ χάδια μυστικὰ συνεδένανε τὰ πόδια μου μὲ τὴ γῆς τὴ μητρική, μὲ τίς νεραντζιές, μὲ τίς πορτακαλιές τῆς πατρίδας, πὼς εἶμουνε Χιώτης sangue puro. Κι' ὡστόσο ἔτσι δὲν εἶναι, γιατί βαστῶ, μάλιστα πολὺ, ἀπὸ τὴ Βενετιά κι' ἀπὸ τὴν Πάρο, κι' ἀπὸ τὸ Φανάρι, κι' ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἀλίμονο ἄχι! κι' ἀπὸ τὴν Ἀρβανιτιά, ποὺ ὡς τόσο μέστωσε

ἀφτὴ τὸ γλυκὺ μου τὸ αἷμα τὸ Χιώτικο—καὶ μ' καμε ἀνυπόφορο σὰ μὲ βλέπετε νὰ θυμώνω, νὰ λέτε: —«Νά τος ὁ Ἀρβανίταρος». Χωρὶς νὰ εἶναι ἀρβανίτης, νὰ ὅμως, ποὺ κι' ὁ παπποὺς εἶτανε καμπόσο σταράτος»¹.

Τ' ΟΝΟΜΑ «ΨΥΧΑΡΗΣ»

Ὁ Ἀντωνάκης Ψυχάρης², ἐξετάζοντας τὰ πατρογονικά του, εἶπε στὸν ἀνεψιὸ τοῦ στὸν καθηγητῆ, ὅτι ὁ πατέρας τοῦ παπποῦ τοῦ εἶχε σταθεῖ δημοδιδάσκαλος στὴν Κρήτη καὶ πὼς ἀπὸ τὴν Κρήτη καταγότανε. Μοῦ φαίνεται σίγουρο—λέει ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ—σίγουρο Ψυχάρης κ η δ ε ς ἔχει ἀκόμη στὴν Κρήτη. Τοῦ Ρωτόκριτου ἡ περικεφαλαία ἔχει ἱστορημένο ἕνα Ψυχάρη, ποὺ σημαίνει πεταλοῦδα (βλ. Στέφ. Ξανθοῦ διδῆ, ἔκδ. Ἐρωτόκριτου, Ἡράκλειο Κρήτης, 1915, σελ. 740).

Πάλι ὁ Ἀντωνάκης Ψυχάρης³ παρατήρησε πὼς τ' ὄνομα Ψυχάρης διαβάζεται γιὰ πρώτη φορά σὲ μιὰ κυπριώτικη ἐπιγραφή, ὅπου κλίνεται Ψυχάρους (βλ. Α. Σακελλάρου Κυπριακά, τόμ. Β' ἔκδ. 1855, σελ. 170 (=σελ. 178 τῆς Β' ἔκδ. 1890. (βλ. Ρόδα καὶ Μῆλα, τόμ. Β', 1903, σελ. 100-101).

Τὸ Ψυχάρους «εἶναι γενική,—λέει ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ—ὅπως εἶναι γενική τὸ Τιμάρους ἀπὸ τὸ Τιμάρης, τὸ Θυμάρους ἀπὸ τὸ Θυμάρης. Ἀλλὰ τέτοια ὀνόματα ἔξω ἀπὸ τὰ τρία τους δὲ γνωρίζω, κ' ἔτσι μῆκα σὲ κάμποση δυσκολία. Τῆς γλώσσης μας τὰ ἱστορικά μᾶς δείχνουνε, ὅχι πάντα βέβαια, μὰ συχνὰ πυκνά, πὼς οἱ τύποι ποὺ στὴν ἀρχαιότητα εἶναι σπάνιοι, χάνονται λίγο λίγο, πὼς ἐκεῖνοι ξεναντίας ποὺ εἶναι πληθώρα, πολύνουν καὶ πάνε. Χαθῆκανε ὁ θυμάρης κι' ὁ Τιμάρης. Ὁ Ψυχάρης πὼς ἔμεινε;

Συλλογίστηκε τὸ λοιπὸ—ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ—ἄλλοτε πὼς ἴσως καλύτερα νὰ ξηγηθῆ τ' ὄνομα Ψυχάρης, ἀπὸ τὸ Ψυχάριον ποὺ εἶναι μικροτικὸ τῆς ψίχας... Τὸ ψυχάρι πάλι γίνεται τοῦ ἀρσενικοῦ, ὅπως τὸ παππαδάκι γίνεται Παππαδάκης, σὰ μεγαλώσει τὸ παιδί.

Στὰ κλασσικὰ καὶ τὰ στερνὰ χρόνια Ψυχάριον εἶναι καὶ τὸ μικροτικὸ τῆς Ψυχῆς=ἀναπνοή, Πλάτωνος Θεαιτ. 195Α «ἐάν τοι σμικρόν ἦ τὸ ψυχάριον», στὸ ἴδιο μέρος: Πολιτεία 510Α. Μάρκου Αὐρηλίου 27,24 «ὡς δριμύ βλέπει τὸ ψυχάριον». Γρηγο-

1. Ὁ Ἀλέξαντρος Πάλλης εἶχε τὸ: Λέκκας Ἀρβανίτης χρόνια πολλὰ ψεύτικο παρανόμι.

1. βλ. «Οἱ Ψυχάρηδες» καὶ παρακάτω σελ. 367-368

2. βλ. «Δ. Βικέλα: Ἡ ζωὴ μου», Παιδικαὶ ἀναμνήσεις, νεανικοὶ χρόνοι. Ἐν Ἀθήναις... 1908, σελ. 4 κ. ἐ. «Οἱ Ψυχάρηδες», σελ. 867.

3. βλ. «Οἱ Ψυχάρηδες», σελ. 841-842.

1. «Οἱ Ψυχάρηδες», σελ. 867-868. βλ. καὶ παρακάτω σελ.

1. εἶναι ὁ θεῖος τοῦ Γιάννη Ψυχάρη, τοῦ Καθηγητῆ, βλ. παραπάνου, καὶ παρακάτω.

1. «Οἱ Ψυχάρηδες» σελ. 852 κ. ἐ.

ρίου Νύσσης 316β «τ ο ὗ ς μ ι κ ρ ο ὗ ς τ ᾶ ψ υ χ ᾶ ρ ι α». «Ψ.Χρυσοστόμου, 98861: «τὸ φιλαργύρου ψυχάριον. Πληθυντικά πολλαχού.

Στὰ Μεσαιονικά χρόνια: Ψυχάριον = δοῦλος, σκλάβος, σκλαβόπαιδο, βλ. Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογέννητου Νεαρᾶν 5: «περὶ φυγῶν ψυχάρων καὶ ἀπολωλότων κτηνῶν», στὸ ἴδιο μέρος Πρός υἱὸν Ρωμανόν 9: «τὰ ψυχάρια μετὰ τῶν ἀλύσσεων διαβιβάζουσι», Θεοφάνους Συνεχιστῆς 182: «Κτήματα καὶ χρήματα καὶ Ψυχάρια». «Ὁ Χριστιανισμὸς—γράφει ὁ Γιάννης Ψυχάρης—ἀνεγνώρισε ψυχὴ ἀκόμη καὶ στὰ σκλαβόπουλα. Ὡστε καὶ τοῦτο μπορεῖ περίφημα νὰ βγῆ ἀρσενικό: Ψυχάρης... Σὰν ψυχὴ φτερουγιάζει καὶ ἡ πεταλούδα γύρω στὴ φλόγα. Τέτοιο τὸ νόημα ποὺ σώθηκε στὸ Ρωτόκριτο. Ἐμένα με πείθει ὁμοίως—γράφει ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ—ἡ ἐπιγραφή ποὺ εἶπα καὶ ποὺ εἶναι τοῦ δέφτερου αἰῶνα τοῦ Χριστοῦ (κοίταξε Ρ. κ. Μ., Β' σ. 100, σημ. 4). Λοιπὸν ἄς με περιγελοῦνε τώρα οἱ δασκάλοι ποὺ ἔχω ὑπερκαθαρεβουνιάτικη γενική».—Ὡστόσο, ἡ ταπεινότητά μου νομίζει, πὼς τὸ κύριο Ψυχάρης βγένει ἀπὸ τὸ Ψυχάριον, κι' ὄχι ἀπὸ τὴν Κυπριώτικη ἐπιγραφή.

Στὴ Μάνη βρίσκεται μιὰ πατρογενειά

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ ΜΕ ΑΥΤΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΧΑΡΙΣΜΕΝΑ ΣΕ ΜΕΝΑ

«ΨΥΧΑΡΗΣ

Ῥόδα καὶ Μῆλα

ΤΟΜΟΣ Α'

.....
ΑΘΗΝΑ

.....
1902»

Στὸ β' παράφυλλο τοῦ βιβλίου του ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ μου γράφει:

«Τοῦ Νίκου Βέη.

Ἡ καλὴ μέθοδος τῆν ἐπιστήμη εἶναι καλὴ μέθοδος καὶ στὴ γλώσσα.

23 τοῦ Μαγιοῦ 1904» Ψυχάρης

«ΨΥΧΑΡΗΣ

Γιὰ τὸ Ρωμαϊκὸ Θέατρο. Ὁ Κυρούλης, δράμα.—Ὁ Γονανάκος. Κωμῶδια. Τόμος Α'. Ἀθήνα. Βι-

1. Βλ. Στεφ. Ξανθοῦδιδη, ὅπου σημείωσα παραπάνου, σελ.

μέ τ' ὄνομα: Ψυχάρης. Θυμοῦμαι ἓνα παλληκαρόπουλο, Μανιάτη, με τ' ὄνομα Ψυχάρης· τὸν ἐγνώρισα μιὰ βραδεῖά στὰ γραφεῖα τοῦ «Νουμᾶ»· ἦτανε σιγαλὸς καὶ προσεχτικὸς Μανιάτης. Εἶναι, στοχάζομαι, ὁ ἴδιος Ψυχάρης, ποὺ ἔγραψε κάποτε στὸ Δάσκαλο τοῦ Παρισιοῦ, ὑπογράφοντας Ψυχάρης.¹

ΨΥΧΑΡΗΣ ΚΑΙ ΜΟΡΕΑΣ

Σένα τραπέζι στὸ Παρίσι, στὴν Ἐθνικὴ γιορτὴ τοῦ 1902, καθήσανε κι' ἄλλοι πολλοὶ πολλοὶ Ἕλληνες καὶ Φιλέλληνες, καὶ οἱ δύο Γιάννηδες, ὁ Μορεᾶς καὶ ὁ Ψυχάρης. Σιγὰ-σιγὰ, κατὰ τὸ συνήθειό του, ὁ Ψυχάρης ἀρχισε νὰ μιλῆ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ γιὰ τὶς χάρες τῆς Δημοτικῆς. Τὸν κόβει ξαφνικὰ ὁ Μορεᾶς καὶ τοῦ λέει: Ἐμεῖς Γιάνκο, τόσα χρόνια στὰ ξένα, λησμονήσαμε τὰ Ἑλληνικά! Θυμώνει ὁ Ψυχάρης, σηκώνεται πάνω, καὶ με τὴ βροντερὴ του φωνὴ λέει στὸ Μορεᾶς: «Ἐγώ, Παπαδιαμαντόπλε, δὲ ξέχασα τίποτα, ἐσὺ οὔτε Ἑλληνικὰ ἔμαθες, οὔτε Ρωμαϊκὰ ξέρεις». Ὁ Μορεᾶς χαμογέλασε καὶ δὲν εἶπε τίποτε. Σὰν τελείωσε τὸ τραπέζι, οἱ δύο τους βγήκανε μονοιασμένοι ἀπὸ τὸ Hotel, γιὰ νὰ πάνε στὸ καφενεῖο νὰ πιοῦνε μαζὶ τὸν καφέ τους.

βλιοπωλεῖο τῆς Ἐστίας. Paris chez: H. Welter Éditeur... 1901.»

Μιὰ γραφτὴ ἀφιέρωση λέγει:

«Τοῦ Νίκου Βέη.

Γιὰ νὰ μᾶς γράψη καμιὰ μελέτη δημοτικὴ γιὰ τὰ τραγούδια μας τὰ δημοτικά.

23 τοῦ Μαγιοῦ 1904 Ψυχάρης»

Στὶς «21 τοῦ Σποριᾶ 1904» πῆρα πάλι ἀπὸ τὸ Παρίσι νέο βιβλίο τοῦ Δάσκαλου: «Ζωὴ καὶ ἀγάπη στὴ μοναξιά», «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΝΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥ ΡΟΒΙΝΣΩΝΑ... Ἀθήνα. Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἐστίας... ὁ Paris Chez H. Walter... Τὸ βιβλίο ἦτο «ἀφιερωμένο τοῦ φίλου μου Δ. Πετροκόκκινου γιὰ τὸν ἀγαπῶ» ἐγνώρισε τὴν ἀλήθεια καὶ γιὰ τὴν ἔλεγε με τὴν ἰδέα»².

Εἶχε τὸ βιβλίο καὶ μιὰ γραφτὴ ἀφιέρωση: «Τοῦ ἀγαπητοῦ μου Ν. Βέη τοῦ ἀξιου, σοφοῦ καὶ καλοῦ στρατιώτη τῆς ἰδέας.

Ψυχάρης»

1. Βλ. «Ψυχάρηδες», σελ. 866.

2. Ἡ ἀφιέρωση τούτη με τυπωμένα γράμματα,

«ESSAI
DE
GRAMMAIRE HISTORIQUE
EL CHAGEMENT DE ENPDEVAI CONSONES
EN GRECANCIEN, MÉDIEVAL, ET MODERNE
PAR
JEAN PSICHARI
EXTRAIT DES MEMOIRES ORIENTAUX
CONGRÉS DE 1905
(PUBLIÉS PAR L'ÉCOLE NATIONALE DES LAN-
GUES ORIENTALES VIVANTES)
PARIS
IMPRIMERIE NATIONALE
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR,
RUE BANAPARTE, 28
MDCCCCV

Ἡ μελέτη τούτη τοῦ Ψυχάρη ἔχει γρα-
φτῆ γαλλικά καὶ στὴ δημοτικὴ μας.
Στὸ ξώφυλλο τῆς μελέτης, στὴν πάνω
μεριά, διαβάσεις:

«Τοῦ καλοῦ καὶ πιστοῦ Ν.
Βέη.

HOMMAGE DE L'AUTEUR

Ψυχάρης».

ΨΥΧΑΡΗΣ
Ρόδα καὶ Μῆλα
ΤΟΜΟΣ Γ'

«ΨΥΧΑΡΗΣ
Ῥόδα καὶ Μῆλα
ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΘΗΝΑ...
1903»

Στὸ β' παράφυλλο τοῦ βιβλίου μου γρά-
φει ὁ Δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ:
«Τοῦ Νίκου Βέη.
Πόσα ἐπεισόδια τῆς ιστορίας
μας δὲν μποροῦνε νὰ γρα-
φοῦνε παρὰ στὴ δημοτικὴ!
23 τοῦ Μαγιοῦ 1904 Ψυχάρης.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

ΑΘΗΝΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΟΥΛΕΙΟ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

A Paris Chez H. Welter, Éditeur... Μοῦ
στέλνει τὸ βιβλίο μὲ τὴ γραφτῆ ἀφιέρωση:
«Τοῦ φίλου μου Νίκου Βέη
γιὰ νὰ διαβάσει μέσα καὶ
πολλὰ δικά του.
20 Χρ. 1906 Ψυχάρης 1»

«ΨΥΧΑΡΗΣ

Ρόδα καὶ Μῆλα
ΤΟΜΟΣ Δ'

ΑΘΗΝΑ

1907

Στὸ Γ' παράφυλλο τοῦ βιβλίου του ὁ
δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ μου γράφει:

Τοῦ φίλου Ν. Βέη μὲ γλυ-
κὰ χαιρετίσματα.
30 Χρ[ιστοῦ] 1907 Ψυχάρης»

Στὰ 1908 ὁ Ψυχάρης ἐδη-
μοσίεψε τὴ διδακτικὴ μελέ-
τη «EFENTI» par Jean Psichari. Directeur d'
études a l'école des hautes études Professeur
a l'école des langues orientales vivantes—
Paris Librairie Chacette et Ce—79 Boulevard
Saint-Germain, 79 1908...

Εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει τὴ
μελέτη του μὲ τὴν ἔντυπη ἀφιέρωση στὸ
ξώφυλλο:

«Τοῦ ἀγαπητοῦ μου Ν. Βέη
Ψυχάρης»

ΨΥΧΑΡΗΣ

Ρόδα καὶ Μῆλα
ΤΟΜΟΣ Ε'

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΘΗΝΑ

1908»

Πάλι ὁ δάσκαλος τοῦ Παρισιοῦ στὸ Α'
παράφυλλο τοῦ βιβλίου του μου γράφει:
«Τοῦ ἀγαπητοῦ μου Νίκου
Βέη. Μὲ πολλὰ χαιρετίσματα.
24 τοῦ Χριστοῦ 1908 Ψυχάρης

1. Βλ. παραπάνω.

«ΨΥΧΑΡΗΣ

Τὰ δυὸ ἀδέρφια

Μεγάλο ἔθνικὸ ἠθογραφικὸ μυθιστόρημα

Ἀθήνα 1910 - 1911

Τοῦ παλιού μου φίλου μου

Ν. Μπέη

μὲ χίλια σπολλάτια
Ψυχάρης»

ΤΑ ΕΠΙΤΑΦΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

Καιμὸς τοῦ Ψυχάρη μέγας ἦτανε, πεθένοντας νὰ ταφῆ στὸ νησί τῆς ἀγαπημένης του Μυρριάνας «ὅπως τὸ ἤθελε κι ἀφτῆ. Δὲ στάθηκε δυνατό — γράφει ὁ Ψυχάρης — εἶναι καὶ πιὸ σωστὸ νὰ μείνω στὴν πατρίδα. Τί πειράζει πού δὲ μὲ χάρηκατε ὅσο ζοῦσα; Τώρα εἶμαι δικός σας διὰ τὴν αἰωνιότητα πιά». Ὅταν ὁ μακαρίτης ὁ Ψυχάρης γιὰ τελευταία φορὰ ἦτανε στὴ Χιὸ (1925), τὸ γονιῶ του, εἶπε σὲ φίλους καὶ πισήμους Χιώτες, πὼς σ' ἀφτό, τὸν πατρογονικό του τόπο ἠθελε, σάν πεθάνη, νὰ τονε θάψουνε. Ὁ ἴδιος ὁ μακαρίτης καὶ μὲ τὸν Ἀλέκο τὸν Παχνό, καὶ μὲ τὸν Πετροκόκκينو (τὸν Δῆμη) διαλέξανε καὶ τὴν ὄνεινή θέση, ὅπου γίνηκε τὸ μεγαλόπρεπο μνήμα τοῦ Ψυχάρη. Ὁ μέγας μας ὁ Κίωστας Δημητριάδης — γράφει ὁ μακαρίτης — μοῦ ἔκαμε γιὰ τὸ μνήμα μου, χάρισμα κιόλας, ἕνα σκέδιο λαμπρό, γεμάτο, ποίηση καὶ τέχνη».

Ὁ Ψυχάρης στὴ διαθήκη του παρεκάλεσαμε τάλλα πού ἔχουνε νὰ χαραχθοῦν στὸν τῶνον τάφο του γύρω γύρω καὶ πού τὰ φυλάγει ὁ Πετροκόκκινος εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο πεζὸ μου τραγούδι, πού σᾶς τὸ δίνω κι' ἀπὸ τώρα, μὲ τὸν πόθο καὶ τὸ παρακάλιο νὰ μὴ μοῦ ἀπομείνετε πικραμένοι λιὰ μερικά πού σᾶς εἶπα στὰ μακρινὰ τὰ Ψυχάρικα:

ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Μοιρολογίστρες Χιώτισσες, πατριώτισσες μου μαννάδες, ἀδερφάδες, θυγατέρες μου ἑσεῖς ὄλες, ἂν τύχη μιὰ μέρα καὶ κατεβῆτε στάκρογιαλί, ἂν τύχη καὶ περάσετε μπροστὰ στὸ ἄσπρο μου τὸ μνήμα, σταθῆτε μιὰ στιγμή, τραγουδήστε μου ἕνα μοιρολόι ἀπὸ κείνα πού σᾶς ἄκουσα νὰ τραγουδάτε σάν εἶμουνε παλληκάρι καὶ πῆγα στὰ Χωριά τῆς Μαστίχας, νὰ μάθω

1. Σπολλάτι — καὶ σπολλάτια = εἰς πολλὰ ἔτη. Ἡ λέξις μπῆκε καὶ στὰ Σλαβικά. — Ἡ παραπάνω χρονολογία γράφηκε στὴν Ἀθήνα, τὸ χειρόπωρο τοῦ 1925, πάνω στὸ β' παράφυλλο τοῦ βιβλίου.

τὴ λαλία σας. Τὰ Ρωμαῖκα ποιὸς ξέρει; μπορεῖ νὰ μὲ ξυπνήσουνε ἄξαφνα ὡς καὶ στὸν τάφο, τόσο τάγάπησα, τόσο βαθιὰ τᾶβαλα μέσα γιὰ μέσα στὴν καρδιά μου, τὴ ρωμαϊκή μου τὴν καρδιά. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νάχη τὸ μοιρολόι σας λόγια πολλά. Φτάνουνε δύο. Πῆτε μονάχα πὼς γύρισα τὸν κόσμον πέρα πέρα. πὼς ἄφησα τὴ Γαλλία καὶ πὼς ἦρθα νὰ ζεσταθῶ, πὼς ἦρθα νὰ ξαποστάσω στοῦ ἡλίου μας τὸ φῶς, στὴν καλοσύνη τῆς Πατρίδας»:

ΨΥΧΑΡΗΣ

(Παρίσι, ἀρχινημένο τις εἴκοσι, τετάρτη, τελειωμένο τις εἴκοσι ἑπτὰ τοῦ Γιούλη, πάλε τετάρτη 1927).

Ὁ φίλος Γ. Θεοτοκάς, ἀπὸ τὸ Παρίσι στὰ 192... φρόντισε γιὰ τὸ Μνημεῖο τοῦ Δάσκαλου στὴ Χιὸ κατάλληλα καὶ πατριωτικά.

Ὅμως ὁ Δῆμης Πετροκόκκινος¹ στάθηκε ὁ πιὸ ἀφωσιωμένος ἐχτελεστής τῶν παραγγελιῶν τοῦ Ψυχάρη, ἔπειτα ἀπὸ τὴ θανὴ τοῦ μακαρίτη. Παράπλευρα βοηθοῦσε ὁ Ἀλέκος ὁ Παχνός, ὄντας κιόλας πολύχρονος βουλευτὴς τῆς Χιὸς, καὶ κάπως βοηθοῦσα κ' ἐγώ, ὄντας καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθῆνας. Τώρα μένω μόνος μου: Ὁ ἀλησμόνητος Δῆμης Πετροκόκκινος, ὁ ἀδερφοτητὸς τοῦ Ψυχάρη, πέθανε χρόνια τώρα. Ὁ καλὸς μου φίλος, ἐδῶ καὶ στὴν πικρὴ τὴ ξενιτεία, ὁ Ἀλέκος ὁ Παχνός, υἱὸς μᾶς ἄφησε, πέθανε στὴς ἀρχές της ἀγρίας Κατοχῆς.

Στὰ 1950, ὄντας βουλευτὴς τῆς Ἀθῆνας, πῆγα στὴ Χιὸ καὶ παρατήρησα, πὼς τὸ Μνήμα τοῦ Ψυχάρη ἔχει μερικὲς ζημιές, πού πρέπει νὰ φτιασθοῦνε. Ἡ Νομαρχία τῆς Χιὸς χωρὶς ἄλλο θὰ κάνη αὐτὸ τὸ ἔργο.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΨΥΧΑΡΗ

Ὁ Ψυχάρης στὰ τελευταία του χρόνια ἐδήλωσε πὼς ἔχει ἀπόφαση νὰ χάρισει τὴν πλούσια βιβλιοθήκη του πρὸς τὴν Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς κ' ἔγινε κιόλας συμφωνητικὸ γράμμα μεταξὺ Ψυχάρη καὶ τοῦ Διευθυντῆ τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, πού ἐδήλωσε πὼς δέχεται τὴ δωρεὰ αὐτῆ. Ἀργότερα ὁ κ. Ψυχάρης γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὸ Παρίσι φαίνεται πὼς ἄλλαξε γνώμη, (δὲ ξέρω γιατί), καὶ χάρισε τὴ βιβλιοθήκη του στὴν παρισινὴ Bibliothèque du Sénat, ὅπου καὶ μετέφερε τὰ βιβλία του. Τότε τὸ ἐπιληροφορήθη ὁ φίλος Μαρίνος Σιγούρος, σάν προσωπάρχης τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ εἰσηγήθη στὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, μακαρίτη Νικόλαο Πολίτη, νὰ γίνῃ ἐνέργεια γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ πολύτιμη αὐτὴ βιβλιοθήκη καὶ νὰ ἔλθῃ στὴν Ἀθήνα. Ἔτσι ἔγινε τηλεγράφημα στὸν Ἕλληνα

1. Οἱ Ψυχάρηδες, σελ. 875-876.
2. Τεῦχος Ψυχάρη.

πρέσβη Παρισίων πού ἐπροσπάθησε νά μεταπίσει τόν Ψυχάρη. Ἐνδιαφέρθη καί ὁ ἴδιος ὁ πρωθυπουργός Ἐλευθέριος Βενιζέλος πού ἐσύστησε στόν μεγαλόδωρο πατριώτη Ἐμμανουήλ Μπενάκη νά ἔλθῃ οἰκονομικός συνεπίκουρος γιά νά δοθεῖ κάποια χρηματική ἀποζημίωση στόν Ψυχάρη καί νά οἰκοδομηθεῖ τό κατάλληλο κτίριο πού θά στέγαζε τὰ βιβλία. Ἡ προσπάθεια ἐτελεσφόρησε καί ἡ βιβλιοθήκη Ψυχάρη βρίσκεται Ἀθήνα λεύθερη στός Νεοέλληνες μελετητές.

Ἐνα μικρό μέρος τῆς Βιβλιοθήκης του χάρισε ὁ Ψυχάρης στή Βιβλιοθήκη du Senat (ἦσαν βιβλία Ἑλληνικά τὰ περισσότερα).

Ἡ βιβλιοθήκη Ψυχάρη τῆς Ἀθήνας περιέχει πολλά γραφτά του, πού ὁ Δάσκαλος τ' ἀναφέρει δῶ κ' ἐκεῖ, (στήν αὐτοβιογραφία του καί σ' ἄλλα μέρη). Καίμὸς τοῦ

μακαρίτη ἦταν νά τυπωθοῦνε τὰ κ α τ ἄ λ ο ι π ἄ του.

Ἡ ΦΟΣΚΟΛΙΑΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΖΑΚΥΘΟΣ

Τὸ ἀνάστημα τοῦ Φοσκόλου, καταστράφηκε ἀπὸ τὴν ἀμέλεια ἐνοῦ κακοῦ δημάρχου. Τὸν κατάλογο τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων, εἶχα συντάξει καί τυπώσει ἐγώ ἰ Κατὰ τὴν κατοχὴ καί τοὺς πολέμους καί τοὺς σύγκαιρους σεισμοὺς καταστραφήκανε πέρα γιὰ πέρα καί ἡ Φοσκολιανὴ Βιβλιοθήκη καί τὸ σπῆτι τοῦ Οὐγ. Φόσκολου².

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (BEES)

1. Βλ. : «Κατάλογον τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φοσκολιανῆς Βιβλιοθήκης (=Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καί Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τόμ. Η' (1923) σελ. 506-576, τόμ. Θ' (1926) σελ. 46-65.
2. Διον. Χ. Στραβόλεμου, Ἡ Ζάκυνθος στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, Ζάκυνθος 1949, σ. 44, κ. ἑ.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ἡ Ἡλιε πετεινέ...

Σὲ μιά παλιά, δυσκολόβρετη φυλλάδα, (Λελέκου Ἀνθολογία, 1852, σελ. 16, 17) ἔνα δημοτικὸ τοῦ γάμου λέει:

Ἡλιε πετεινέ, περικατέβα
 κι' ἔμπα στίς ἀυλές κι' ἔμπα στίς ρούγες,
 περικάλεσε νά μᾶς τὴ δώσουν.
 Ὅλοι θέλανε, ὅλοι ἀγαπᾶνε
 κι' ἡ μανούλα τῆς κείνη δὲ θέλει.
 Ἡλιε πετεινέ, περικατέβα κλ.

Τὸ τραγουδᾶνε οἱ γυναῖκες, ἔνα γύρο ἀπ' τὸ γαμπρὸ γιὰ τὴ μητέρα τῆς νύφης δὲ στέργει ἀκόμα νὰν τήνε δώσει — τάχατις — καί ζητάει τὰ πεσκέσια, τὸ καλὸ κρασί πού ἐτάξανε τὰ γονικά τοῦ γαμπροῦ καί δὲν τὸ στείλανε σωστό, τὴν παχειὰ γίδα καί τὰ τέτοια.

Κάτω ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς σημειώνει ὁ Λελέκος: «Ἡλιε πετεινέ» δυσκατάληπτον εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον.»

Καί τόντις, στή λαϊκὴ παράδοση δὲν παρουσιάζεται πουθενὰ ὁ γῆλιος πετεινός («πετόμενος, πετῶν, πτηνός»).

Τὰ παραμύθια τοῦ λαοῦ τὸν θέλουνε ἀνθρωπόμορφο τὸ γῆλιο καί πολυφαγὰ στὸ δειλινὸ πιστρόφι τόσο πού σὰ δὲν τοῦχει στρωμένα τὸ τραπέζι ἢ μάννα του «μὲ τὰ σαράντα καρβέλια» τρώει τὴν ἴδια γι' αὐτὸ κι' εἶναι καμμιά βολὰ ὀλοκόκκινος στὸ μπάσιμο, ἀπ' τὰ αἵματα.

Ὁ γῆλιος εἶναι καί βουτηχτῆς κι' ὠμορφοστολισμένος—«ἤμπεν ὁ γῆλιος στὸ λουτρό καί λούσθη καί χτενίσθη, βάζει τὸν οὐρανὸ μαντῦ, τὴ θάλασσα μαγνάδι»— κι' εἶναι καί ζουλιάρης πού ἡ καφερῆ ἢ γυναῖκα του, ἡ Σελήνη, κλεισμένη ὀλημερίς, προσ-

μένει νά πέσει ἐλόγου του γιὰ νά βγεῖ κομμάτι νά χαρεῖ τὸν κόσμο.

Τὰ χρυσὰ παλάτια του εἶναι μακρυὰ, στὰ πέρατα, στὰ τετραπέρατα τοῦ κόσμου κι' ἐκεῖ πάει ν' ἀπογύρει κατακουρασμένος τὸ δειλινὸ (βασίλεμα, τσάκισμα, βούτημα, λιβοῦτημα, πέσματα, ἀπόκλωσμα, μπάσματα, μπάση).

Εἶναι κοσμογυριστῆς κι' ὅπως στὸν Ὅμηρο «παντ' ἐφορᾶ καί πάντ' ἐπακούει» καί στὸν Αἰσχύλο εἶναι πανόπτῆς, εἶναι τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ.

Φτερωτὸς ὅμως, πετεινός, δὲν παρουσιάζεται πάρεξ σὲ μιά ρουμेलιώτικη παράδοση¹.

Συνεπακόλουθα, ἡ προσφώνηση ἐτούτη τοῦ γῆλιου, —«ἦλιε πετεινέ»— φαίνεται πὼς μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴν παράδοση. Φαίνεται νά εἶναι ὁ ἡλέκτωρ Ὑπερίων πού οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ τὸ παρέβαλλαν πρὸς τὸ ἄλέκτωρ καί ξηγοῦσαν: ἄλεκτρος, ἀκοίμητος².

Δ. ΠΟΜΟΝΗΣ

1. «Ὁ ἥλιος κατὰ ταύτην διανύει τὸν δρόμον του ὅτε μὲν συρόμενος ἐπὶ τῆς κοιλίας ὅτε δ' ἰπτάμενος διὰ τῶν πτερύγων του. Ἡ παράσταση πτερωτοῦ ἡλίου, ἀσυνήθης μὲν ἀλλ' ὄχι ἀγνώστος εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας, ἀντιστοιχεῖ μὲν πρὸς τὸν ὄρνιν, ὡς ἐφαντάζοντο τὸν ἥλιον οἱ ἀρχαῖοι Ἰνδοί...» κ.λ. Σύμμικτα Ν. Πολίτη σελ. 110 καί πέρα.

2. Ἡλέκτωρ = ὁ ἥλιος, λέει καί ὁ Μ. Ἐτυμολόγος. Καί μᾶς δίνει τὰ λογῆς ἔτυμα νά διαλέξουμε: ἢ ὅτι οὐ κοιμᾶται, ἀεὶ εἰλούμενος· ἄλέκτωρ ὁ ἀνευ λέκτρων ὢν. ἢ ὅτι ἀληκτός ἐστι καί ἀκάμας. ἢ ὅτι ἐκ τῶν λέκτρων καί τῆς κοίτης ἡμᾶς ἐγείρει διὰ τὸ ἐπιλάμπει, ὁ ἀλέκτρος ἡμᾶς ποιῶν. Παρὰ δὲ τὸ λέγω, τὸ κοιμῶμαι, λέκτωρ καί ἄλέκτωρ καί ἡλέκτωρ· ἔνιοι δὲ ἀπὸ τῆς λαμπρότητος τοῦ ἡλέκτρος.
 Κι' ἡ σελήνη ἀλλωστε: ἡλεκτρὶς (Ὀρφ. Ὑμν.).